

הרב יוסף דוב הלוי סולוביצ'יק, אדם וביתו, המעלה לאהוב, עמ' 50-51

א. החיוב במצוות פרייה ורבייה הוא ההשתדלות להוליד צאצאים, ולא מבחן התוצאה¹, ויש חולקים, ולשיטתם המצווה אינה ההשתדלות אלא שיהיו לו בנים².

התייחסות נוספת לשאלה האם קיום פרייה ורבייה מותנה בהולדה בפועל או בהשתדלות תובא להלן בפרק נא – 'בחירת מין העובר', בפסקה 'האם קיום פרייה ורבייה מותנה בהולדה בפועל או בהשתדלות', עמ' 374-375.

משנה: האיש מצווה על פרייה ורבייה, אבל לא האשה.³
גמרא: מנא הני מילי? אמר ר' אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון, אמר קרא: "וּמְלֹאוּ אֶת הָאָרֶץ וּבְשָׁשֶׁהָ" (בראשית א, כח), איש דרכו לכבוש, ואין אשה דרכה לכבוש. רב יוסף אמר, מהכא: "וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי אֶל שְׂדֵי פָּרָה וְרִבְהָ" (בראשית לה, יא).
יבמות סה, ב

2. מנחת חינוך, מצווה א. שו"ת פרי יצחק, חלק א, סוף סימן מב. קובץ שיעורים, חלק ב, סימן כג, ו.
3. השמטנו כאן את דעת רבי יוחנן בן ברוקא, שסבר שהציווי הוא גם על האישה, כיוון שלא נפסקה הלכה כמותו.

לא יבטל אדם מפרייה ורבייה אלא אם כן יש לו בנים. בית שמאי אומרים שני זכרים, ובית הלל אומרים זכר ונקבה, שנאמר: "זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאם" (בראשית ה, ב).⁴
יבמות סא, ב

- ב. מצוות פרייה ורבייה מוטלת על האיש ולא על האישה.⁵
- ג. שיעור מצוות פרייה ורבייה הוא בן ובת,⁶ ואם יש לאדם כמה בנים בלבד או כמה בנות בלבד טרם קיים את המצווה, וחייב לפקוד את אשתו בכל עונה עד שישלים את קיום המצווה.⁷
- ד. נולדו לו בן ובת, ומתו בחייו, לא קיים מצוות פרייה ורבייה. אך אם כל אחד מהם הוליד ילד, קיים את המצווה.⁸ אם נולדו לו רק בנים או רק בנות, ומהם נולדו בן ובת, לא קיים מצוות פרייה ורבייה.⁹
- ה. מי שהוליד בן ובת, והבן הוא סריס או שהבת היא אילנית, לא קיים מצוות פרייה ורבייה.¹⁰
- ו. מקיימים מצוות פרייה ורבייה גם בהולדת ילדים שאינם שומרים מצוות.¹¹
- ז. מקיימים מצוות פרייה ורבייה גם בהולדת ילדים שאינם בעלי דעה (לוקים בפיגור שכלי).¹²
- ח. גם מי שאין עליהם חובה לקיים מצוות פרייה ורבייה, כגון אישה, כשמקיימים פרייה ורבייה – מקיימים בכך מצווה.¹³ ראה גם להלן, הלכה טו.

4. בית שמאי לומדים ממשנה רבנו, שכיוון שהיו לו שני בנים פרש מאשתו. בית הלל לומדים מבריאת העולם.
5. דעת תנא קמא במשנה יבמות, פרק ו, ו (בבלי, דף סה, ב). רמב"ם, הלכות אישות, פרק טו, ב. טור ושלחן ערוך, אבן העזר, סימן א, יג. התייחסות למצוות האישה תובא להלן, עמ' 18-19.
6. דעת בית הלל במשנה יבמות, שם (בבלי, דף סא, ב). רמב"ם שם, ד. טור ושלחן ערוך, שם, ה. יש גם דעה, שלא נפסקה להלכה, שלפי בית הלל אליבא דרבי נתן, הולדת צאצא אחד, בן או בת, נחשבת לקיום מצוות פרייה ורבייה (ברייטא, יבמות סב, א).
7. רמב"ם, שם, א. שלחן ערוך, אבן העזר, סימן עו, ו.
8. יבמות סב, ב. רמב"ם, שם, ה. שלחן ערוך, אבן העזר, סימן א, ו. ראה חלקת מחוקק, אבן העזר, שם, ס"ק ז, ובית שמואל, שם, ס"ק ט, ולפיהם נחלקו הפוסקים האם צריך שהנכדים יהיו דווקא בן ובת, או שיצא ידי חובת המצווה גם בנכדים מאותו המין, הואיל והגיעו מכוח בנו ובתו.
9. דרכי משה, אבן העזר, סימן א, ד. טורי זהב, שם, ס"ק ח. בית שמואל, שם, ס"ק י.
10. יבמות סב, ב, לגבי בן סריס. ירושלמי, יבמות ו, ו. רמב"ם, שם, ד. טור ושלחן ערוך, אבן העזר, סימן א, ה.
11. לבוש, אבן העזר, סימן א, ז, ואפילו נשתמד. שו"ת באהלה של תורה, חלק א, סימן קטז.
12. הרב אביגדור ננצל במכתב למחברי הספר, כ"ז בתשרי תשע"ב. כך הורה בפשטות גם הרב זלמן נחמיה גולדברג לרבי פוע"ה (סיון תשע"א). בהסתמך על הרמ"א, אבן העזר, סימן א, ו, שגם אם היה הבן חרש או שוטה, אביו קיים פרייה ורבייה. הלכה זו אינה כוללת תסמונות של בעלי פיגור שכלי שאינם מסוגלים להוליד.
13. ערוך השלחן, אבן העזר, סימן א, ו.

קיום מצווה זו תלוי גם בכוחותיהם של בני הזוג בכלל ובבריאותה הגופנית והנפשית יא. של האישה בפרט²¹. אי אפשר לצוות על האישה להסתכן ולסבול מעבר ליכולתה. אם אישה מצטערת מרוב טורח ילדיה, וחייה קשים והיא מרגישה שאין לה מנוחה, אין חיוב להוסיף צער על צערה. לחיים ניתנה תורה ולא לצער, בפרט לאחר שקיימו מצוות פרייה ורבייה כראוי²².

יב. בני זוג הנמנעים מפרייה ורבייה בגיל מבוגר עקב החשש מהולדת ילדים בעלי מום אינם עוברים על מצוות "וְלַעֲרֹב אֶל תֵּנַח יָדְךָ", מכיוון שיש סיבה להימנעותם. אמנם אם עדיין לא קיימו פרייה ורבייה הם מחויבים לקיים פרייה ורבייה, על אף החשש שמא ייוולד ילד בעל מום²⁴.

19. תשובות לשאלת הרב מנחם בורשטיין: הרב יצחק זילברשטיין, י"ד בתשרי תשס"ג. הרב מאיר ניסים מאוז, י"ז בכסלו תשס"ז. הרב אביגדור בנצל, חשון תשס"ו. הרב מנשה קליין, תשרי תשס"ג. הרב חיים קנייבסקי, תשרי תשס"ג. התשובות המלאות הובאו בשו"ת פוע"ה – מניעת הריג, בפרק – 'כמה ילדים צריך ללדת', עמ' 28–35. וראה לוח דינים שבסוף נימוקי יוסף, יבמות, אות ס, שנתן גדר מדרבנן של שני ילדים מכול מין, אך גדר זה לא מופיע בנימוקי יוסף עצמו.

21. הרב יעקב אריאל, תשובה לרב מנחם בורשטין, תשרי תשס"ג, דבריו הובאו בשו"ת פוע"ה, שם, עמ' 32-31. הרב אביגדור נבנצל (שם, עמ' 35), כתב לרב בורשטין שמבחינת מצוות "לְשַׁבֵּת יָצְרָה" אין גבול עליון, ורק סכנה לאישה היא סיבה להימנעות.

23. הרב יעקב אריאל, שם. כעין זה כתב גם הרב דוב ליאור לרב מנחם בורשטיין, תשרי תשס"ג, דבריו הובאו בשו"ת פוע"ה, שם, עמ' 34.

24. **שיעורי תורה לרופאים**, חלק ד, סימן רנז, עמ' 329–330. הרב מאיר ניסים מאזוז, שם, עמ' 34–35. כעין זה כתב גם הרב יעקב אריאל, שם. אמנם בתשובה הנ"ל של הרב זילברשטיין לרב מנחם בורשטין, כתב הרב שהטענה של אישה מבוגרת שהיא חוששת פן יהיה לה ילד עם תסמונת דאון היא לא טענה, ואם חס ושלום נגזרו גזירות וצרות, לא יועיל לה מה שלא תוליד, וכעין זה כתב גם בשיעורי תורה לרופאים, שם, עמ' 52. גם הרב מנשה קליין, בתשובתו הנ"ל לרב בורשטין, כתב שאין להתחשב בטענות של גיל. קטע זה נדפס גם בשו"ת **משנה הלכות**, חלק יז, סימן טו. בשו"ת **שבט הלוי** (חלק יא, סימן רעח) אסר למנוע הריון מטעם זה כיוון שעל אף העלייה בסיכון

הרב אריה כץ (עורך), 'כמה ילדים צריך ללדת', שו"ת פוע"ה – מניעת הריון, עמ' 36

²⁶ פירוש רבנו ניסים לאלפסי, קידושין סימן תריט (דף טז, ב, בדפי הרי"ף)

רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק, משך חכמה, בראשית ט, ז

28. שו"ת חתם סופר, אבן העזר, חלק א, סימן כ. שו"ת ציץ אליעזר, חלק ו, סימן מב, פרק ד, א.

טו. יש דעות שלמרות שאין האישה מצווה בפרייה ורבייה, בכל זאת היא מצווה על "לְשֹׁכֶת יִצְרָה"²⁹. ויש דעות ש"לְשֹׁכֶת יִצְרָה" אינה מצווה עצמאית אלא היא נתינת טעם לפרייה ורבייה, וממילא אישה פטורה מכך³⁰. גם לפי דעה זו יש לאישה שייכות ביישובו של עולם על אף שאין היא מחויבת בכך³¹. ראה גם לעיל, הלכה ח.

טז. במקום צער גדול אישה אינה מחויבת לסייע לבעלה בקיום מצוות "וְלָעָרֵב אֶל תִּנָּח וְדָךְ", ולכן מותר לה אז למנוע הריון³².

יז. במקום צער והפסד גדולים ביותר היא פטורה גם מהחיוב לסייע לבעלה בקיום מצוות פרייה ורבייה³³.

הרחבה ופירוט יובאו להלן בכרך השלישי, פרק פ – 'דוגמאות מעשיות לצורך במניעת הריון', עמ' 461.

חיוב פרייה ורבייה גם במצבים מורכבים

תנא: עמרם גדול הדור היה. כיוון שראה שגזר פרעה הרשע "כָּל הַבֶּן הַיָּלֹד הַיִּזְרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ" (שמות א, כב), אמר: לשוא אנו עמלין! עמד וגירש את אשתו, עמדו כולן וגירשו את נשותיהן. אמרה לו בתו: אבא, קשה גזירתך יותר משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקבות! פרעה לא גזר אלא בעולם הזה, ואתה בעולם הזה ולעולם הבא! פרעה הרשע, ספק מתקיימת גזירתו ספק אינה מתקיימת, אתה צדיק בוודאי שגזירתך מתקיימת, שנאמר: "וְתִגְזֹר אֶמְרֵי וְיִקָּם לָךְ" (איוב כב, כח)! עמד והחזיר את אשתו, עמדו כולן והחזירו את נשותיהן.

סוטה יב, א

יח. בשל חשיבותה של מצוות פרייה ורבייה אפשר להקל באיסורי שבות דרבנן בשבת לצורך קיום מצוות פרייה ורבייה³⁴, ויש מי שהחמיר בכך³⁵.

29. הגהת כתנת פסים בפרישה, אבן העזר, סימן ה, ס"ק ל. מגן אברהם, סימן קנג, ס"ק ט. בית שמואל, אבן העזר, סימן א, ס"ק ב, על פי דעת ריב"ם בתוספות (גיטין מא, ב, ד"ה 'לא תהו', ובבא בתרא יג, א, ד"ה 'שנאמר'). לעניין עבד כנעני, ולמד הבית שמואל מדבריו שהוא הדין לאישה.

30. בית שמואל, שם, על פי תוספות, בבלי, חגיגה ב, ב, ד"ה 'לא תהו', ועל פי רמ"א, אבן העזר, סימן א, יג. ערוך השלחן, אבן העזר, סימן א, ד, על פי הרמב"ם, הלכות איסורי ביאה, פרק כא, כו.

31. ערוך השלחן, שם. והסביר כך גם את כוונת ריב"ם, בתוספות דלעיל. דיון מפורט מובא גם בשו"ת יביע אומר, חלק ג, אבן העזר, סימן כ, אות לג.

32. שו"ת באהלה של תורה, חלק א, סימן סז (על פי תשובת חתם סופר, שם, מובאת בפתחי תשובה, אבן העזר, סימן ה, ס"ק יא). ראה שם התייחסותו לצורך בהסכמת הבעל.

33. שו"ת באהלה של תורה, שם. ראה שם פירוט בהתחשב בנסיבות השונות.

34. כגון להזריק בשבת זריקות תוך שריריות. אמנם אם קל למצוא גוי שיעשה זאת – עדיף, אך אין צורך להיכנס להוצאות או לקשיים לשם כך: הרב אשר וייס, תשובה לרב גדעון ויצמן, א' באב תשס"ב, שו"ת פוע"ה – פוריות, יוחסין וגנטיקה, עמ' 95–98. הובאה גם בתחומין כג (תשס"ג), עמ' 220–222. וכעין זה כתב הרב יעקב אריאל, תשובה לרב מנחם בורשטיין, כ"ט בכסלו תשס"ב, שו"ת פוע"ה, שם, עמ' 92, הובאה גם בשו"ת באהלה של תורה, חלק ה, סימן לד. הרב אפרים גרינבלט, תשובה כנ"ל, ב' בטבת תשס"ב, שו"ת פוע"ה, שם, עמ' 100. הרב אביגד

מידת ההשתדלות

בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: ... עסקת בפריה ורבייה?

שבת לא, א

האשה שהרשת את בעלה אחר הנישואין שימנע עונתה הרי זה מותר. במה דברים אמורים בשהיו לו בנים שכבר קיים מצוות פרייה ורבייה, אבל אם לא קיים – חייב לבטל בכל עונה עד שיהיו לו בנים מפני שהיא מצוות עשה של תורה, שנאמר: "פרו ורבו"⁴³.

משנה תורה לרמב"ם, הלכות אישות, פרק טו, א

כג. למרות גודל חשיבותה של מצוות פרייה ורבייה, ועל אף החיוב על האדם להשתדל לשם כך, חיוב זה הוא כדרך כל הארץ. אין חובת פרייה ורבייה במי שאינו יכול לקיימה בדרך הטבע, ולכן אין חובה רשמית ללדת ילדים באמצעות הזרעה מלאכותית או הפריה חוץ גופית⁴⁴, ויש מי שנראה מדבריו, שאדם שטרם קיים פרייה ורבייה חייב לעשות את כל ההשתדלות האפשרית לצורך קיום מצווה זו, כולל פנייה למכון העוסק בפוריות על פי ההלכה⁴⁵.

התייחסות למקרה שבו אחד מבני הזוג דורש הזרעה מלאכותית או הפריה חוץ גופית לצורך הולדה הובאה לעיל בכרך הראשון, פרק ט – 'נישואין עם בני זוג שאינם יכולים ללדת', בפסקה 'האם יש עילה לגירושין כשאפשר לבצע טיפולי פוריות', עמ' 102–105.

כד. מצוות פרייה ורבייה תלויה בגדרים של מצוות עונה, ומי שפטור ממצוות עונה, פטור גם מפרייה ורבייה באותו זמן⁴⁶.

כה. אף על פי שלדעת רוב הפוסקים אין חובה הלכתית לבצע הזרעה מלאכותית או הפריה חוץ גופית, כפי שנכתב לעיל, כבר הורו גדולי ישראל וגם עודדו והדריכו שיש לבצע טיפולי פוריות כדי להוליד ילדים, מכמה וכמה סיבות שפורטו בכרך הראשון, שם⁴⁷.

43. ראה לעיל, הלכה ג.

44. הרב שלמה זלמן אויערבאך, דבריו הובאו בנשמת אברהם, אבן העזר, סימן א, עמ' כח, וראה שו"ת מנחת שלמה תנינא, סימן כד, סוף אות ב. הרב יצחק זילברשטיין בתשובה לפרופ' חיים גראזי, ספר אסיא ח, עמ' 47–48 (אסיא נא–נב, אייר תשנ"ב, עמ' 55–56), התשובה פורסמה גם בשיעורי תורה לרופאים, כרך ד, סימן רנז, תשובה ראשונה. אך ראה שם בתשובה השלישית. כל הפוסקים שדנו בהזרעה מלאכותית ובהפריה חוץ גופית דנו האם מותר או אסור, באלו מצבים ובאלו תנאים. אף פוסק לא כתב שיש חיוב לנקוט בדרך כזאת. ראה הרחבה במאמרו של הרב אליעזר בן פורת, 'בירורים בעניין הפריה חוץ גופית', ספר אסיא יג, עמ' 235–236 (אסיא עט–פ, טבת תשס"ז, עמ' 109–110). ראה גם הרב שלמה גרינץ, 'טיפול פוריות – חובה או רשות', אמונת עתיד 103 (ניסן תשע"ד), עמ' 78–90; הובא גם באסיא צה–צו, תשרי תשע"ה, עמ' 22–34.

45. הרב יצחק יוסף, תשובה לרב אריה כץ מיום כ"ח בתמוז תשע"ה. הרב יעקב נויבורג, בתשובה לשאלת הרב מנחם בורשטיין (אב תשס"ד, שו"ת פוע"ה, שם, עמ' 191–194), הסתפק אם יש מצווה בהשתדלות כזאת הכוללת טיפולי פוריות.

46. שו"ת באהלה של תורה, חלק א, סימן סו, על פי הרמב"ם, הלכות אישות, פרק טו, א, ושלחן ערוך, אבן העזר, סימן עו, ו.

47. ראה שו"ת שאגת כהן, חלק א, סימן ט. באחד המקרים שהובאו לפני הרב עובדיה יוסף, בנוכחות הרב מנחם בורשטיין, אמר הרב עובדיה יוסף לבעל שטען שאין חיוב הלכתי לבצע הפריה חוץ גופית – "אינך רואה את אשתך בוכה מכיוון שאין לך ילדים? האם אינך מכיר את החיוב של וְאֶהְבֶּתָּ לְרַעְךָ כְּמוֹךָ?"